

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

CHR. WESTERGÅRD-NIELSEN

HVEM
VAR
ARNE MAGNUSSONS
FORMAND .
?

INSTITUT FOR VESTNORDISK
SMÅSKRIFTER I

UNIVERSITETSFORLAGET I AARHUS
ÅRHUS 1966

CHR. WESTERGÅRD-NIELSEN

HVEM
VAR
ARNE MAGNUSSONS
FORMAND
?

INSTITUT FOR VESTNORDISK
SMÅSKRIFTER I

UNIVERSITETSFORLAGET I AARHUS
ÅRHUS 1966

NYE OPLYSNINGER OM ARNE MAGNUSSENS GIFTERMÅL

De oplysninger om Arne Magnussons giftermål og ægteskab, der gives af hans biografer¹⁾, er ret knappe og temlig ensartede. De kan alle føres tilbage til Jón Ólafsson frá Grunnavík, der først kom til København i 1726 og således kun i højst 4 år kan have haft lejlighed til at kende Arne Magnussons hustru, der døde 15. eller 16. september 1730. Jón Ólafsson skrev Arne Magnussons vita først på dansk (renskriften afsluttet 23-11-1738)²⁾ og derefter på islandsk så sent som i vinteren 1758–59³⁾. Det danske vita er med hensyn til Arne Magnussons giftermål særdeles kortfattet, idet det blot hedder: »Anno 1709 fik han til ægte den dydædle Matrone Mette Fischer, som var en Enke efter Kongens Remsnider.«⁴⁾

Finnur Jónsson omtaler⁵⁾ Arne Magnussons ophold i København vinteren 1708–09 og siger: »Under sit ophold i København forefaldt der en vigtig begivenhed i Árnis liv, idet han, 46 år gammel, giftede sig. Hans hustru hed *Mette Fischer*, enke efter en kgl. remsnider (sadelmager, en tysker). Hun var af norsk herkomst og var mindst 10 år ældre end Árni. Han var således fuldkommen fritaget for en cura posteritatis. Hvorledes det er gået til med dette giftermål, vides ikke. Sikkert er, at hun var bemidlet, og det er vel dette, der for Árni har været af betydning, men der kan også have været gensidig sympati.¹ Brylluppet stod 16. maj, ...« (hertil fodnoten: »¹ Jón Ólafsson [O for Ó] fortæller (den isl. biografi), at Fischers (!) bode på slotspladsen, og at Árni på sin vej til arkivet plejede at drikke te hos dem om morgenen. Dette lyder rimeligt nok.....)«. Disse (og andre) oplysninger gentages uændret i *Ævisaga Árna Magnússonar*⁶⁾.

Professor Jón Helgason er i *Dansk Biografisk Leksikon*⁷⁾, iflg. opgavens natur, mere kortfattet: »Gift 16. Maj 1709 i Kbh. med Mette Fischer, mulig f. i Norge, d. 15. el. 16. Sept. 1730 i Kbh. (Frue) (gift 1° med en kgl. Remsnider af tysk Herkomst)«.

Også Hans Bekker-Nielsen og Ole Widding er i deres lille bog⁸⁾ meget kortfattede om ægteskabet og fæster ikke synderlig lid til Jón Ólafssons vidnesbyrd.

Til gengæld er de mest kendte og kyndige islandske genealoger ret overfladiske og følger kritikløst Finnur Jónsson. Biskop Jón Helgason siger i sin bog om islændere i Danmark⁹⁾ (i oversættelse): »Året 1709 havde Árni ægtet en velsitueret sadelmagerenke, *Mette Fischer*. Hun var 10 år ældre end Árni og kommet i 60 års-alderen, deres ægteskab var naturligvis barnløst, og der var delte meninger om professor Árnis huslige lykke«.

Páll Eggert Ólason udtaler i *Saga Íslendinga*¹⁰⁾ (i oversættelse): »Der er det at bemærke om Árnis privatforhold, at han på sin udenlandsrejse 1708–9 havde giftet sig med en kvinde af norsk æt, *Metta Fischer*, der var enke efter en tysk sadelmager. Árni var da mere end 45 år og hun mindst 10 år ældre end han. Som det kunde ventes, var ægteskabet temlig vanskeligt. På den anden side var hustruen rig, så at Árni kunde dyrke sine interesser uden at have bekymringer for fremtiden, og om afkom var der naturligvis ikke tale« og i den biografiske håndbog *Íslenzkar æviskrár*¹¹⁾: »Hustru (16. maj 1709): *Metta Fischer* (10 år ældre end han, d. 15. sept. 1730), enke efter en kongelig sadelmager, der var tysk af slægt, selv var hun norsk. Med hende fik Árni stor velstand«.

Oplysningerne om fru Mettes og hendes første mands provenienser stammer, som det ses, ikke fra Jón Ólafssons danske levnedsskildring (jf. ovenfor), men fra det islandske *vita*¹²⁾. Som det vil fremgå af det følgende, er proveniensoplysningerne, afgivet næsten en menneskealder efter *Mette Magnussons* død og mere end et halvt århundrede efter hendes første mands død, højst sandsynligt urigtige, og det viser sig da også, at flere af *Arne Magnussons* biografer har omgået deres kilder mildest talt letsindigt.

Det ses, at *Arne Magnussons* hustru i den islandske levnedsskildring af Jón Ólafsson kaldes *Mette Fischers*. Det er formentlig denne genitivsform af efternavnet i forbindelse med dettes tilsyneladende tyske form, der har forledt Finnur Jónsson til uden videre at gå ud fra, at fru Mettes første mand hed *Fischer* (skønt Jón Ólafsson om *Mette Fischers* og hendes første mand kun bruger »pau«), og herpå har eftertiden bygget uden at efterprøve, om der på pågældende tid i København var en kgl. sadelmager ved dette navn.

En sådan efterprøvelse skulde iøvrigt ikke være uoverkommelig. København var omkring år 1700 endnu en lille by med højst 30.000 indbyggere. Iflg. J. A. Fridericia¹³⁾ var indbyggerantallet ca. 25.000 i

Arne Magnusson

(lat. form: Arnas Magnæus, isl. nutidsform: Árni Magnússon).

1660, og i oversigten over byens erhvervsgrøner angiver Fridericia antallet af remsnidere til 7, af sadelmagere til 3 og af senkelmagere ligeledes til 3¹³).

Selve den omstændighed, at Arne Magnusson fik en hustru, der skal have været (mindst) 10 år ældre end han selv, var der, målt med datidens målestok, intet mærkværdigt i. Nu kendes især systemet med først en gammel, så en ung kone fra Holbergs komedier og fra præstestanden, hvor enken af »pensionsmæssige« grunde fulgte med embedet. Men man er ofte tilbøjelig til at overse, at en af tidens mest effektive metoder til prompte elevation på den sociale rangstige netop var et rigt giftermål. Og hvorfor skulde et sådant iøvrigt ikke på forbilledlig måde kunne kombineres med en varig sympati?

Det kan i denne forbindelse være på sin plads at minde om, at Arne Magnussons to kolleger og personlige venner, justitsråd Thomas Bartholin og assessor Hans Gram, der stod ægteparret så nær, at Arne Magnusson og hustru overlod dem meget væsentlige roller med hensyn til det fælles testaments udformning og på egen hånd at udfærdige fundats for det legat og den stiftelse, der til evig tid skulde bevare Arne Magnussons navn, begge var gift med ca. 10 år ældre hustruer. *Thomas Bartholin* d.3. (1690–1737)¹⁴) ægtede 35 år gammel i august 1726 sin 10 år ældre kusine, *Else Magdalene Bartholin* (1680–1763), der da var enke efter *Ole Rømer* (1644–1710), der tidligere havde været gift med hendes farfaders broderdatter, *Anne Marie Bartholin* (1663–1694), datter af professor *Rasmus Bartholin* (1625–98), hvis vigtigste videnskabelige indsats var opdagelsen af dobbeltbrydningen i islandsk kalkspat. Historikeren, professor *Hans Gram* (1685–1748)¹⁵) blev i 1718 gift med *Anne Cathrine Sylvers* (ca. 1675–1719), der da var enke efter grynmåler på den kgl. proviantgård *Hans Pedersen Holst* (1668–1715), og Gram skal iflg. samtiden have været meget lykkelig i det kortvarige ægteskab.

Det er almindelig kendt, at Arne Magnusson med Mette Fischers fik en betydelig medgift på ca. 6.000 rigsdaler samt en »grund« på Slotsholmen ved den nordvestlige ende af Proviantgården (i hvis sydøstlige fløj Den Arnamagnæanske Samling (end?) nu har til huse). Men hvem var denne »dydædle matrone« Mette Fischers, og hvem var hendes første mand?

Det sidste spørgsmål lader sig lettest besvare. Det er ikke muligt at finde nogen kgl. remsnider Fischer i København omkring år 1700, og det fører naturligvis til den (rigtige) slutning, at Fischer ikke er navnet på fru Mettes første mand, men snarere hendes pigenavn.

I Arne Magnussons og hustrus testamente af 6-1-1730¹⁶) indledes stk. 5 af flg. bestemmelse: »Naar den længst levende af os ved Døden er afgang, og dends Begravelses Omkostninger, samt andre nødvendige Udgifter af dend efterladte Boe ere betalte, skal Hans Diderichsen Wichmann, som jeg for min gode Sl. Mands Skyld antager mig, nyde, foruden det af mig forhen bekomne, endnu i alt 100 Rdr. siger Eet Hundrede Rigsdaler.«

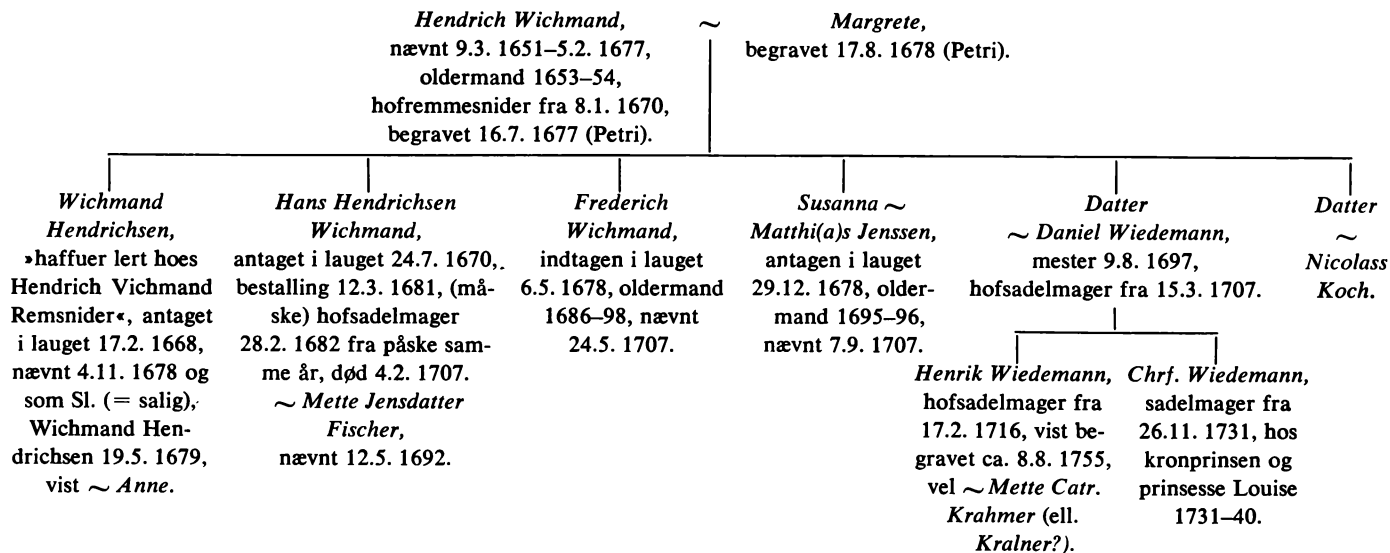
Læser man denne text loyalt, kan den gode salige mand naturligvis kun være fru Mettes første mand¹⁷).

I datidens København må stillingen som kgl. remsnider (eller sadelmager) have været en ikke helt ringe stilling. Inden for hæren var rytteriet den vigtigste og bedst udstyrede våbenart. Leveringer og vedligehold af seletøj og andet udstyr til den enevældige konge må have været af omfattende dimensioner, og stillingen som kgl. remsnider har derfor været både lukrativ og eftertragtet.

Af arkivar H.C. Roedes håndskrevne kartotek på Rigsarkivet i København, Fortegnelse over Hofetaten, fremgår det, at *Mette Jensdatter Fischers* første mand har været hofsadelmager *Hans Wichmann*, og Roedes oplysninger om ham kan suppleres med et stort arkivmateriale, bl.a. Københavns sadelmagerlaugs protokoller. Men inden en kort gennemgang af dette materiale foretages, er det værd at nævne, at allerede *Kristian Kålund* (1844–1919) i referatet af brev nr. 510 (Hendr. Schrøder til Arne Magnusson 24-2-1728)¹⁸) har været på sporet af Hans Wichmann som fru Mettes første mand: »Sal. Hans Wichman [A.M.s hustrus 1ste mand?], som har været hans (dvs. H.Schrøders) kones formynder, har ved sin forsømmelse tilsat 400 rdl. af hendes midler og har ikke holdt sit løfte om at godtgøre tabet – herom kan A.M.s kone være vidne. ... Beder A.M. yde nogen erstatning for dette tab, selv om han måske kunde sige »hvad har ieg med dig at gjøre, og huad kommer det mig ved som er skeed udi min salig formands tiid.«

At Kålund virkelig har været på rette spor efter Arne Magnussons »formand«, vil fremgå af det følgende:

Dansk Biografisk Leksikon bd. XXV kender navnet Wichmand eller Wichmann fra flg. personer: Den fynske præst og digter *Berthel Berthelsen Wichman(d)* (1617–65) og de to portrætmalere eller, som det hed i datidens sprogbrug »skildrere«, hofskildrer *Nicolai Wichmann* (†1729) og sønnen, skildrer *Peter Wichmann* (1706–69) og vice-landsdommer *Jørgen Wichfeld* (ved dåben Wichmand, 1729–97). Om Nicolai Wichmann oplyser Otto Andrup¹⁹): »N.W., hvis Oprindelse og Uddannelse ikke er kendt, men som kan være fra Kbh., hvor en Familie W. levede«. Der kan næppe nu oplyses mere om Nicolai Wichmanns oprindelse, men meget tyder på, at den københavnske familje Wichmand, der her er tale om, også er hofsadelmager Hans Wichmanns. Fra andre kilder kendes også en *Jak. Wichman*, der var pagepræceptor fra 19-9-1678, og en *Erik Jacobsen Wichman*²⁰); men om deres familjeforhold vides kun meget lidt.

Slægtstavlen er naturligvis helt ufuldkommen, idet den især angår de af Margrete og Hendrich Wichmands børn, der er medlemmer af eller gift med medlemmer af sadelmagerlauget. Der kan have været flere børn, og det er således rimeligt at forestille sig, at de seks søskende har haft endnu en broder: *Diderich Wichmand*, der har haft sønnen *Hans Diderichsen Wichmand*, der er betænkt i Mette og Arne Magnussons testamente, jf. side 8.

På grundlag af Roedes fortegnelse og Københavns sadelmagerlaugs forhandlingsprotokol 1622–1684²¹) samt andre kilder er det muligt at opstille en slægtstavle for Hans Wichmand (side 10).

Rem(me)snidere og pungemagere i København fik deres skrå 3-4-1460²²) og nye laugsartikler 4-8-1514 og igen 2-8-1549, hvor sadelmagere for første gang nævnes. 24-5-1623 udstedtes en ny skrå, gældende for remmesnidere, sadelmagere, semsberedere, handske- og pungemagere; men den 9-3-1651 blev remmesnidere, sadelmagere og senkelmagere forenet i ét laug, og ved laugsartiklerne af 29-4-1684 indskrænkedes laudet til at omfatte remmesnidere og sadelmagere.

Lauget omfattede ikke blot København, men hele Danmark og Norge, idet drenge fra købstæderne rundt om i monarkiet kunde antages som lærlinge i København. Laugsprotokollerne fortæller en del om lærlingeantagelse og om, hvem der har været til stede ved laugets kvartalsmøder (sålænge disse holdtes eller protokolleredes). Om de ovenfor nævnte medlemmer af laudet er af protokollerne udtaget følgende supplerende oplysninger:

Hans Wichmand er optaget i laudet under navnet *Hans Hendrichsen* og kaldes sådan ved alle kvartalsstævner i årene 1670–75 med undtagelse af 6-5-1672 og 31-1-1675, hvor han benævnes *Hans Wichmand*; fra sidstnævnte dato kaldes han i årene 1675–77 dog fire gange *Hans Hendrichsen*, fx ved stævnet 22-8-1675, hvor »Hans Hendrichsen Remsnyder« er mødt, men »Hendrich Wichmand Remsnyder« er »bleffuen borte saa iche Mött og iche Vndskyldig«, og hvor Hans Hendrichsen betaler til laudet for Hendrich Wichmand. Hans Hendrichsens overtagelse af familjenavnet Wichmand hænger formentlig delvis sammen med, at han overtager faderens forretning, efter at den (formentlig) ældre broder Wichmand er blevet mindre aktiv.

Et lille begreb om omfanget af de her nævnte sadelmagermestres virksomhed får man delvis af »Mandtal over dem, der kan gaa til Volds 10. Januar 1659«, hvor der²³) gives oplysning om Frimands kvarter, der kunde stille et kompagni på 356 mand, som stormnatten stod på voldstrækningen fra Hanens skanse til Nørreports bastion. Her oplyses det, at *Hendrich Vichmand* i Skindergade går »selffiere,

med fuld (. . .) Gever«²⁴). Formentlig kan det da sluttes, at Hendrich Wichmand i 1659 har haft mindst 3 svende.

Også laugets protokoller er oplysende, hvor det under 22-2-1704 indberettes til politimesteren i København, at

»*Hans Wichmand* Sadel-Mager paa Slotz Platsen« har 4 svende og 2 drenge, »*Fridrich Wich-Mand* Remsnider paa Öster Gade« 3 svende og 1 dreng, »*Matthiass Jenssen* Remsnider paa Öster Gade«²⁵) 4 svende og ingen drenge og »*Daniel Wied-Man* Sadel Mager paa Slotz Holmen« 2 svende og 1 dreng.

Meget tyder på, at den omstændighed, at de to svogre Frederich Wichmand og Matthias Jenssen, der begge kaldes remsnidere, hører hjemme på Østergade, mens svogrene Hans Wichmand og Daniel Wiedemand kaldes sadelmagere og begge hører hjemme på Slots-holmen, hænger sammen med, at titelen hofsadelmager, som Hans Wichmand havde »arvet« efter sin fader, efter hans død overgik til Daniel Wiedemann. At dette rimeligvis havde været forudset allerede før Hans Wichmands død, fremgår af en testamentarisk bestemmelse, som Hans Wichmand efterlod sig, og hvorom der herskede nogen usikkerhed. Bestemmelsen går ud på, at *Susanna Wichmann*, gift med *Matthias Jenssen*, skal have »broderlod« (ø: det dobbelte af »søsterlod«) i arv efter Hans Wichmann. Der bliver mening i denne bestemmelse, når man ved, at Daniel Wiedemann og hans hustru, (der var Hans Wichmanns anden søster) er udset til at overtage hvervet som hofsadelmager.

Et par dokumenter fra denne arvesag optrykkes her:

HANS WICHMANDS
TESTAMENTARISKE BESTEMMELSE
AF 16-12-1706

Sjællandske åbne breve 1707, nr. 84, Rigsarkivet
(affattet på stemplet papir No 22 En Rixdaler 1706)

*Jeg Underskrevne Hans
Wichmand*, hans Kongl: *Maij^{ts}* Hof-
Sadelmager, Kiendes og her med vitterlig
giör, at saasom ieg og min Hustrøe Mette
Jens Daatter Fisker ei udi voris Ægteskab

er velsignet med nogen Lifs Arvinger, ei heller nogen her efter udi Woris Alderdom kand vere at forventte, saa haver ieg efter Lovens anledning *pag: 752 den 14 art:* af særdelis Broderlig *affection* for min ene Söster *Susanne Mattias Jensens resolveret* og slutted at giöre den anstalt, at naar ieg efter Guds behagelige Villie ved Döden afgaar og skifte efter mig imellem min Hustroe og mine Arvinger holdes skal, at da bemelte *Susanne Matthias Jensens* eller hendes Arvinger af hvis efterladenskab da efter min Död maatte befindes, skal nyde og tage udi arv en fuldkommen Broderlod lige imod min Broder *Frideric Wichmand* eller hans Arvinger, hvor imod ingen af mine andre Söskende Skal have noget at siige, men en hver for sig vere fornöyed med den Lod som de af de övrige Boens Midler kand tilkomme, at dette som forskrevet staar af mig og mine arvinger urýggelig og uimodsige lig holdes og efterkommis skal; haver ieg denne anordning og gjorde *testamente* self egen hændig underskrevet og forseiglet, og Venligen ombedet efterskrefne gode Venner nemblig *St Bertel Biörn sön Procurator* og Kongl: *Maj^{ts} Gartner Mester Jörgen Severin(us)*, dette med mig til vitterlighed at underskrive og forseigle. Og som ieg her udi ei haver overgaaed den magt og myndighed som den Kongl: Aller naadigste Lovs for hen *mentionerede art:* mig tillegger saa vil ieg og allerunder danigst forhaabe at denne min gjorde forskrivelse skal af min allernaadigste Arve Herre og Konge allernaadigst Vor-

welsom en af Post-Mester *Monsr* Heide-Marck skriftelig tilstaaelsse som ligge under *N° 1 og 2*: Herhos følger, skulle kunde være at fornemme. Mens ellers berettede *P^r* Bertel Biörensens, at Mattias Ienssen kom til hannem udj forleden *Ianu*: Maaned, og forrespurde sig, om hand neml: Bertel Biörensens vilde giöre Mattias Ienssen og Hans Svoger Hans Vickman den tienniste, at underskrive et *Testamente* til vitterlighed, hvilcked hand lovede; og da det var ferdig og af hans Vickman underskreven, bragte Mattias Ienssen hannem det til, med begiering, at følge hannem til hans Vickman og höre hans tilstaaelsse derom, og da underskrive det til vitterlighed. Mens som Biörensens, sammetid var *incomoderit* af et Svagheds-tilfelde, og icke kunde komme ud, og hand berettede at hans Vickmand enda var frisk og sund, saa skrev Biörensens det (*bis*) da under, efter den Kundskab som hand tilforen derom havde. Og tog afskeed med Mattias Ienssen at hand nogle dage derefter skulde komme til hannem og følge med til Hans Vickman og höre hans egne ord, at hand desbedre kunde *attestere* dersom, naar fornöden giordis. Mens som Vickmand nogle dage derefter döde, saa fick hand icke talt med hannem derom: og icke kunde bevidne at have seet at *Testamentet* af Sahl: Vickmand selv var bleven underskreven. Dernest, blev Mester Iörgen Severin Kong Maj^{ts} löst Gartener ved Rossenborig fremfordred: og gjorde hand denne beretning; at nogen tid efter Sahl: Vickmand fra sin Holstenske Reisse hiemkom, ohngefehr noget efter Mortens dag, var hand inde udj Vickamnds(!) iboende Huus; Hvor da Vickmand sagde for Mester Iörgen, at hand havde i tancker, at vilde give sin Söster Susana noget forud, for de andere sinne arvinger, og da bad hand Mester Iörgen at naar slig forskrivelsse hannem forekom,

hand da det til vitterlighed vilde underskrive. Hvilket Mester Iörgen hannem og lovede og tilsagde; Mens som samme forskrivelsse eller *Testamente* icke blev Mester Iörgen til underskrivelsse *pressenterit*, fören kort for Sahl: Vickmans död, da Post Mester Heide-Marck begierede at hand det vilde underskrive, hvilket hand da icke viste at vegre efter det löfte og aftalle, derom med Sahl: Vickman tilforen var bleven giort, og nogle dage efter at Mester Iörgen det havde underskreven: tallede hand mundtelig med Vickman, og sagde hand havde underskrevet *Testamentet*, hvortil Vickman svarede at det var vel og tackede hannem for hafte U-mage; mens icke kunde vidne at have seet eller verit hos da hans Vickman ofte bemelte *Testamente* havde underskreven. For det Tredie blev fremfordred Sahl: Vickmans Encke Mette Iens Daatter, og hender tilspurte om hun var noget bevist, om dette *Testamente* eller forskrivelsse: dertil hun svarede, at Hiemme udj deris huss havde hun icke seet eller fornommet at noget *Testamente* af hendes Sahl: Mand er bleven underskreven. Mens vel at der enu udi Stærfboet findes trende *Concepter*, som til hendes Sahl: Mand om ded samme var ingiven, mens icke af samme *approberit* eller underskreven. Dernest blev hender tilspurt, om hun icke viste, hvem der havde foretrögt Ziignetet, som under samme *Testamente* findes, efter som det icke skal vere den Sahl: Mands mens Enckens brugt: Ziignet, der til hun svarede, at den 4de *Febru*: da den Sahl: Mand Hastelig Döde, begierede sin Söster Susanna at laane samme Ziignete, det Hun og Bekom: om det da kand vere brugt og *Testamentet* dermed forseiglet viste hun icke, da som forrestaaende *Examen* er skeed udi samptl: Arvingernis oververelsse, og det nock kand være troligt at Sahl: Hans Vickman kunde havde haft nogen godhed for denne hans Söster, saa er dog ingen som kand vidne at de have seet eller hört *Testamentet*

for Hans Vickman oplesse, eller været overværende da det af samme skal vere underskreven. og synes vel at Mattias Ienssen paa sin Hustrues Vegne haver selv forvolded sig denne *dificultet*, i det han fra den 16 Decbr: 1706: da *Testamentet* skal vere underskreven, og til den 4 Febr: 1707 da Vickmand döde icke haver verit omhyggelig enten herom at give sinne medarvinger nogen *Noticie*, eller sögt om allernaadigst *Confirmation*, hvor da alt *Dispiit* om Hans Vickman i levende live herom var bleven tilspurt, kunde havde verit forrekommit. Hvilcken min Allerunderdanigste beretning saa vit ieg udi denne Sag haver kundet erkündige, til Eders Kongl: Majts egen allernaadigste villie og got findenne, allerunderdanigst instelles, som er

Stormegtigste Konge
Eders Kongl: Majts
allerunderdanigste
tropligtige
tienere

Kiöbenhavn
den 18 Martij 1707

(underskrift ulæselig)

Den kendsgerning, at Hans Wickmanns svoger ikke på forhånd opgav arvesagen, synes at vidne om, at forskellen mellem »søsterlod« og »broderlod« (der var det dobbelte) i dette tilfælde må have været ret betydelig, eller med andre ord at boets midler har været ret anseelige. Og naturligvis har enken også fået sin rigelige lod.

De her citerede dokumenter har betydning, også fordi de begge indeholder angivelse af fru Mettes patronymikon: *Jensdatter*.

Hvem er så iøvrigt denne velstillede enke *Mette Jensdatter Fischers*, som Arne Magnusson faldt for? Herom beretter de benyttede kilder desværre intetsomhelst, og meget tyder på, at Arne Magnusson ikke selv har ønsket at oplyse noget om sin kone og hendes herkomst. Vi må derfor nøjes med at gisne.

Man går næppe fejl, når man går ud fra, at *Fischer* er fru Mettes pigenavn, og hun må efter Jón Ólafssons opgivelser være født senest 1653, hvis hun da har været 10 år ældre end Arne Magnusson. Og her kunde man måske være tilbøjelig til at tro, at Jón Ólafsson havde overdrevet aldersforskellen. Imidlertid foreligger der et hidtil upåagtet vidnesbyrd, der på afgørende vis kunde tyde på det modsatte. Arne og Mette Magnusson blev begge jordfæstet i Vor Frue kirke i København, og begravelserne er i Vor Frue-Kirkes Liigbog²⁶⁾ skildret på følgende måde:

Bl.20.v.: »12 Januarius Torsdag:

Hr Assessor og Professor Salig *Arnas Magnussen*, 67 Aar gammel fra *Admiral Gaden*, J en enkelt Leije Muldgrav, Norden *Choret*, næst Professor *Anchersens*, til 4 slæt om Eftermiddagen, med Liigvogn.«

Bl. 23 r.: 1730 »21. Septembris Torsdag

Professor *Arnas Magnussens* Salig Frue *Mette Fischer*, 86 Aar gammel hos sin Salig Mand, vid: 12 *Januarii a: current:* ved 5 slæt om Eftermiddagen, med Liigvogn«.

Passer Liigbogens angivelse af fru Mettes dødsalder, har hun været født i 1644–45 eller med andre ord været 64–65 år gammel, da hun i 1709 ægtede den da 45årige Arne Magnusson. I så fald har den lærde professor og kgl. kommissærs interesse for antikviteter været langt større, end selv den troskyldige Jón Ólafsson har vovet at give udtryk for. Men er ligbogens aldersangivelse rigtig, og hvorfra stammer den? Det er spørgsmål, der ikke med sikkerhed lader sig besvare. 86 kan være skrivefejl for fx 68 eller 76, men det er vel mest sandsynligt, at oplysningen er rigtig, idet ligbogens andre opgivelser af dødsalder (fx Arne Magnussons) er rigtige.

Den oprindelige erhvervsbetegnelse *Fischer*, *Fisker* kendes som navn på flere danske (og norske) borgerslægter²⁷⁾. Navnet synes dog først at være blevet almindeligt i det 18. århundrede²⁸⁾.

Det er nærliggende at prøve at finde bærere af navnet *Fischer* i Arne Magnussons udgivne korrespondance. Her nævnes to forskellige personer med slægtsnavnet *Fischer*:

A. »Hr. Rasmus *Fisker* (*Fisker*, *Fischer*) Sogne Præst til Jølster (*Julster*) Meenighed i Sundfjords Proustie i *Bergenhuuslehn*«²⁹⁾. Korrespondancen angår Thormod Torfæus' dødsbo, og omstændig-

hederne tyder ikke på noget særligt personligt bekendtskab mellem Rasmus Fischer og Arne Magnusson.

B. Postmester *David Fischer*, der fra 1692 og til sin død i 1731 forestod posttjenesten i Helsingør, og som ved kongebrev af 26-10-1695 fik »Rang udi Sæde og Gang næst efter Borgmester«; kaldet postforvalter, begr. 19-4-1731³⁰). Er omtalt i brev af 16-4-1698, hvor Arne Magnusson anmoder biskop over Trondheim stift, dr. Peder Krog (1654–1731)³¹) at sende sig norske pergamentbreve »med den første leilighed til skibs ... hvilken om til sundet forefalder saa kand adressen udenpaa giøres til Monsr. David Fischer Postmester i Helsingør, som for samme pacquets videre befordring til mig, skal vigilere«³²), på samme måde i brev til Torfæus af 16-7-1698³³), og som »dominus Fischerus præfectus postarum« i udskriften på et brev fra Georgius Hicces(ius) til Arne Magnusson (London 1699)³⁴).

David Fischer har m.a.o. under de urolige forhold, der var en følge af sømilitære operationer i årene før den store nordiske krigs udbrud, været Arne Magnussons tillidsmand for postbesørgelse. Chancerne for, at Mette Jensdatter Fischer skulde være i familje med en af de her nævnte bærere af navnet Fischer, er naturligvis til stede. Jón Ólafssons påstand om fru Mettes norske herkomst og David Fischers hjælpsomhed kunde måske tages til indtægt for sådanne antagelser; men på den anden side efterlader kilderne, så sparsomme, som de er, dog ikke stof til nærmere sandsynliggørelse, og så længe det ikke lykkes at påvise nogen *Jens Fischer* (jf. fru Mettes patronymikon) i de to nævnte personers nærmeste omgivelser, er det næppe muligt at komme længere ad denne vej.

Det er kun lykkedes at finde to eller tre bærere af navnet Jens Fischer, der af kronologiske grunde kan komme på tale som fru Mettes fædrene ophav:

1. Latinskolemester *Jens Fiscer* nævnes i registrene over arveladere 1668–98³⁵), men kan i vor sammenhæng lades ude af betragtning, da hans efterladte datters navn ikke er Mette.

2. I Kjøbenhavns Borgere 1659 finder man³⁶) en *Jens Chrestensen Fischer* i Closterstrede og ligeledes *Jenns Christensen Fischer* i Closter Strede³⁷) (opført i registeret som Christensen, Jens, Fisker). Da denne »gaar selff«, kunde det se ud, som om der her er tale om en anden end den under 3. nævnte, jf. nedenfor. Udgiveren har da også opfattet 'Fischer' som erhvervsbetegnelse. Er denne Jens Christensen Fischer

virkelig en anden person end den under 3. nævnte, er ovenstående desværre alt, hvad der foreligger oplyst om ham – og det er ikke engang i øjeblikket muligt at påvise noget om ægtefælle eller eventuelle børn. Men vilde det ikke være fristende at forestille sig, at Hans Wichmand – som søn af Hendrich Wichmand, der boede i Skindergade – var gået om ad Klosterstræde (en sidegade til Skindergade) for at hente sig en hustru?

3. Kapellan *Jens Christensen Fischer (Janus Christiani Vischerus)*, født ca. 1631 og dimitteret (priv.) 1651³⁸), blev 2. res. kapellan ved Sct. Nicolai i Kbh. 21-12-1659 og 1. res. kapellan samme sted 1677³⁹). Hans tidligere hustru, Karen Fischer, døde 1676, han indgik 17-10-1677 nyt ægteskab »uden Trolovelse og Lysning« med *Mette Hansdatter Swidtzter*⁴⁰), men døde selv allerede 1678. Han og hans familie er begravet i »Middel kirke gang« gravsted nr. 4, S. Nicolai: kapellan Jens Fischers tre børn 1665, 21. aug. 1667, 1. febr. 1670, Jens Fischers hustru, Karen 26. maj 1676 og Jens Fischer 3. april 1678⁴¹). Jens Fischer står opført i rullen over studenternes regiment 1659 under 4. compagnie, 6. rode⁴²), men nævnes her som en, der har meldt sig til tjeneste anden gang i januar 1659. Selvom udgiveren i registret opfører denne Jens Fischer som Fischer, Jens Christensen, Student og således gør tydelig forskel på denne og den ovenfor under 2. nævnte Jens Christensen Fischer, er det derfor ikke givet, at vi ikke har med én og samme person at gøre, der blot »anden gang« er søgt over i studenterregimentet.

Kapellan Jens Fischer boede (efter sin udnævnelse) i præsteboligen på Sct. Nicolai kirkegård og er omtalt flere gange i Kjøbenhavns Diplomatarium⁴³), sidst i et kongebrev af 18-6-1673⁴⁴), hvor det hedder: »Huad h. Jens Fisker, capellan til st. Nicolaj kirche her etc., for oss allerunderdanigst hafuer ladet andrage anlangende nogle gamle huuses nedbrydelse paa hans pladtz i Adeler gaden, som hannem udj sin forrehafluende bygning der sammesteds schal hinderlig vere. .«.«

Det fremgår af et testamente fra 1705 og andre kilder⁴⁵), at kapellan Jens Christensen Fischer er ældre broder til sognepræst i Nørre Lyndelse (syd for Odense) *Christen Christensen* (andre Pedersen) *Fischer* (1639–1725), og at de begge er sønner af *Christen Jensen Fischer* (ca. 1606–1653) fra Viborg, præst i Gerrild og Hemmed (nord for Grenå).

I det nævnte testamente giver Christen Fischer »min sl. broder H:

Jens Fischers döttre: Elen Jens Datter 100 Rdl. siger Et Hundred Rxdl.: hendis søster *Sophie Jens Datter*, dersom hun icke i mit levende bliver i Egtestanden forsynit, og af mig faar nogen mærckelig og tilstræckelig hielp (thi det hun hidtil har nydt, er hende forud skenkit.) skal hun i ligemaader have 100 R:dl. siger Et Hundred R:dl. Og hvis enten af de to systre inden min Död uden livs arvinger, ved döden skulle afgaa, tager den overblevne systre hendis lod med sin Egen, og nyder 200 R:dl. Dog alt dette forskrevne efter min konis muelighed og leilighed, udi Rede Penge og gode Vare.«⁴⁶⁾

Kapellan Jens Fischer har altså – foruden de tre døde og på Sct. Nicolai kirkegård begravede børn – været fader til (mindst) to døtre, Ellen og Sophie, der i 1705 synes at have været ugifte. Men kan han have haft flere døtre? Og kan Mette Jensdatter Fischer være en ældre halvsøster til Ellen og Sophie?

Alene den omstændighed, at de to (ugifte og uforsørgede) døtre nævnes ved navn, kan give plads for en hypotese om, at Mette Jensdatter kunde være en (forsørget) uægte datter af Jens Fischer, der kom til København i 1651 – men naturligvis da kun, dersom fru Mette virkelig er født ca. 1653 (og ligbogens aldersangivelse er fejlagtig).

Pastoren må i sin himmel tilgive os disse tanker, dersom de komplet savner reel baggrund. Men en sådan hypotese kunde med ét slag give en plausibel forklaring på, hvorfor der ikke i Arne Magnussons papirer eller andetsteds er overleveret det ringeste om fru Mettes herkomst. På den anden side er alt dette tant og hjernespind, hvis Vor frues ligbog taler sandt, og fru Mette virkelig er født 1644 eller -45, – og i så fald er aldersforskellen mellem ægtefællerne vel forklaring nok på, at kilderne tier.

Selvom det således ikke er lykkedes at skaffe sikre oplysninger med hensyn til bestemmelsen af fru Mettes fædrene ophav, hendes fødeår eller fødested, er der dog intet, der tyder på, at hun skal have været norsk eller af norsk oprindelse, ligesålidt som der i gennemgangen af akterne er noget, der tyder på, at hendes første mand var tysk. De eneste bevarede breve fra fru Mettes hånd er en kort notits og et længere brev⁴⁷⁾. Disse breve, skrevet med fru Mettes noget usikre hånd, indeholder ingen norskheder og har nærmest gammel-københavnsk sprogræg. De er afsendt henholdsvis 1709–10 og 4-4-1712 og bærer præg af, at de er skrevet i krigstider med risiko for at blive opsnappet af svenske kapere. Brevene afgiver ikke grundlag for kritiske bemærk-

har ærgret sig over den tid, Arne Magnusson »spildte« på fru Mette. Og naiv og ukritisk har Jón Ólafsson været som få, men med en omhyggelig sans for at gengive alt, hvad han mente at se, eller hvad der fortaltes ham. Det er i denne henseende fristende at se Jón Ólafssons oplysninger om Hans Wichmanns tyske herkomst i forlængelse af de oplysninger om møntergårdens tidligere tyske beboere (jf. nedenfor), han kan have fået fortalt.

Der har været en del interesser af praktisk og vist særlig økonomisk art, der forbandt ægtefællerne trods betydelig afstand i opholdssted og alder, sådan som også den bevarede brevveksling vidner om.

Efter hvad Jón Ólafsson fortæller, lærte Arne Magnusson sin kone at kende på Slotspladsen, hvor fru Mette boede med sin første mand. Arkivsekretær Arne Magnussons vej til Gehejmearkivet faldt forbi deres gård, og han »var vant til ofte at gå ind (til dem) og drikke the om morgenen, når han gik ned på arkivet«⁵⁰). Som det er fremgået side 12, boede Hans Wichmann i 1704 på Slotspladsen. Gården var den tidligere møntergård, matr. nr. 101 og havde en ikke helt almindelig historie: I året 1642 kaldte kong Christian IV. en tysk kunsthåndværker og alkymist ved navn *Casper Herbach*⁵¹), f. i Sachsen ca. 1600, til København, hvor kongen anvendte ham som guld- og sølvsmed og forfærdiger af »matematiske instrumenter«. Han »proberede« også ertsprøver fra Norge. Under kong Frederik III. blev der til hans metalurgiske undersøgelser indrettet et laboratorium under brevkammeret i »Kongens rundel« på Københavns slot, og 2-4-1663 fik han, samtidig med at han udnævntes til møntmester, af kronen bevilget en byggeplads mellem boldhuset og proviantgården på Slotsholmen, hvor han inden påske 1664 fik opført sin møntergård⁵²). Han levede dog kun kort tid i den nye værdighed og blev begravet 24-10-1664 (Petri kirke). Hvervet som møntmester og møntergården overgik til hans næstældste søn *Frederik Caspar Herbach*, der imidlertid 1671 afsløredes som bedrager. Gården overtoges af kronen og var (måske som en følge af dens nære beliggenhed ved proviantgården) en tid embedsbolig for generalproviantkommissær *Nikolaus Hansen Bennik* (eller *Bennich*, † 1675), der var gift med *Elisabeth Margrethe Moth* (1652– efter 1690), tredjeældste søster til Thormod Torfæus' og Arne Magnussons velynder, leksikografen, oversekretær (= justits- og indenrigsminister) *Matthias Moth* (1649–1719) og til Christian V.s elsker-

inde *Amalie Sophie Moth* (1654–1719). Denne boede en tid hos sin søster i møntergården, indtil hendes stilling som kongens officielle elskerinde blev fastslået efter Griffenfjelds fald. Kongen gav hende Samsø og ophøjede hende nytårsaftensdag 1677 til grevinde af Samsø. Amalie Sofie Moth var moder til grevinde Ahlefeldt og sønnerne Christian og Ulrik Gyldenløve.

Efter generalproviantskommissærens død blev møntergården 26-8-1679 solgt til rigsmarskalk *Johan Christoph von Korbitz* (f. i Meissen 13-8-1612 og d. i København 20-8-1682), der havde haft en lang række høje embeder og spillet en stor rolle som hofmand under det danske enevælde, og som var gift med *Kirstine Lütow* (1615–1693), datter af hofmarskalk *Hartvig Lütow* til Thurow. De var barnløse, og møntergården overgik efter deres død til fjernere slægtninge, der imidlertid ikke selv tog bolig der.

Det var i denne formentlig fornemme og historiske gård, hofsadelmager Hans Wichmann og hustru Mette Jensdatter Fischer flyttede ind, hvornår kan ikke siges med bestemthed, men, som det fremgår af det tidligere sagte, boede de der i 1704. Men de boede til leje, og først 5-6-1708 fik »Mette Fischer sal. Hans Wichman Remsniders« skøde på gården, idet hun købte den af oberstløjtnant hos fyrsten af Holsten *Hans Uldrich Bähr*, gift med *Dorothea von Lütow*. Sandsynligvis havde Mette og Hans Wichmann længe ønsket at erhverve gården, og man har vel lov at gætte på, at den rejse, hofsadelmageren foretog til Holsten kort før sin pludselige død (jf. kgl. lystgartner Jørgen Severins vidnesbyrd i den ovenfor optrykte politirapport), har stået i forbindelse med det forestående gårdkøb, selvom rejsen officielt foretoges for helbreds skyld.⁵³) Enken afslutter så handelen mindre end et år, før hun ægtede Arne Magnusson.

Ved giftermålet er Mette Fischer flyttet til Arne Magnusson, og de boede senere i hans professorgård i St. Kannikestræde (ved Ehlers Kollegium), som han overtog i 1714. Møntergården blev lejet ud, som det fremgår af det følgende.

En væsentlig del af ægteskabet bestod – ikke mindst efter Arne Magnussons afrejse til Island 1709 i administrationen af det fælles gods, og man mærker omsorgen og bekymringen herfor i de bevarede breve mellem de nygifte: »Meseng arbejden(s) huess, vyeverens och bøckerenss huess staar tell lockte, der bliffver e(n)gen rentte i aar i det...« skriver fru Mette⁵⁴), og Arne Magnusson skriver 18-9-1709:

Kong Frederik IV.s slot 1729. Til venstre Kancellibygningen med løngangen, bygget på fru Mettes tidligere grund.

»Og faar jeg saa vel til foraaret fra Eder at vide med Iisefjords skib hvorledes alle disse sager ere gaaen af. Item hvorledes det er løben af med voris residentz paa torvet, og hvor høit I fick det leiet bort,.... Saa søger I og vel Stadshauptmand i slig anliggende (*dvs.* for at få gode råd), saasom Eders gammel ven, helst hvad angaar besigtelsen paa huset der oppe paa torvet, at vi icke siden skulde komme til kort der med.«⁵⁵). Disse bekymringer har ikke været ubegrundede.

Den 3-11-1713 skriver kong Frederik IV. til sin kancelliråd og bygmester *Johan Conrad Ernst* (1666–1750), at han »som voris stads bygmester strax tager udi øyesyn det her paa Slots pladsen opbygde huus, som voris forige sadelmager afg. Hans Wichman haver eyet⁵⁶), i lige maade Boldhuset og det derhos beliggende huus, os elskelig etatz raad Oksen⁵⁷) tilhørende, og samme huse og vaaninger nøye besigtiger, saa og for dig lader producere af vedkommende deris skiøder og adkomst breve og derefter os din allerunderdanigste relation tilstiller, baade om bygningerne formedelst deris situation samt de derved værende træhauer ikke skulle være voris proviant (*dvs.* proviantgård) i henseende til u-lykkelig jldebrand og andre tilfælde til præjudice, saa og om sam-

me bygninger ey ere paa slottets grund, og hvad adkomster derfor maatte have, med videre.«⁵⁸).

Den enevældige monark havde kastet sine øjne på fru Mettes møntergård. Den 15-1-1714 må Arne Magnusson tilskøde kong Frederik IV. gården for en kgl. obligation af 8-1-1714 på 3.000 danske rigsdaler⁵⁹), og møntergården blev nedrevet. Tomten henlagdes til kronens øvrige grunde (idet matr. nr. 101 blev ophævet), og kong Frederik IV. lod sin bygmester Johan Conrad Ernst, der fra 1716 fik titel af generalbygmester, 1716–21 opføre Kollegiebygningen eller Kancelliet, dvs. den nuværende røde ministerialbygning på arealet. J. C. Ernst ombyggede derefter sammen med J. C. Krieger i årene 1724–27 Københavns slot.

Både fru Mette og Arne Magnusson oplevede således at se deres gamle mødested omkring morgenthebordet forvandlet til enevældens administrative højborg. Følelserne herved har vel været blandede; men ægtefællerne har sikkert været fælles om at glæde sig over den sum, møntergården indbragte, og enige om, at pengene blev henlagt til det fond og den stiftelse, der efter deres død skulde bevare Arne Magnussons navn til sene tider. Arne Magnusson kom som 19årig fattig islandsk student til København i 1683. Hans og fru Mettes efterladte formue var blevet skabt i København.

Det her fremlagte materiale indeholder intet, der kan underbygge Jón Ólafssons påstande om Mette Fischers og hendes første mands proveniens. Tværtimod peger alt på, at de begge må have haft deres oprindelse i et københavnsk borgermiljø, og deres formue er – ligesom Arne Magnussons – heltigennem samlet fra danske kilder. Alene fru Mettes faste ejendom, møntergården, indbragte ved salg til kronen rundt regnet en trediedel af det Arnamagnæanske legats formue i likvide midler.

Mette og Arne Magnusson betragtede sig utvivlsomt som gode patrioter og levede med i deres danske og københavnske samtid på godt og ondt. Og der er ingen grund til at fæste lid til Jón Ólafssons fremstilling i alle dens detaljer. Dertil manglede den gode amanuensis for meget i indsigt og dømmekraft. Arne Magnussons biografer, og da især de islandske, har begået en fejl ved blindt at tro på Jón Ólafssons vidnesbyrd, men også ved at undlade at se Mette og Arne Magnussons liv på baggrund af deres københavnske samtid. Arne Magnusson var

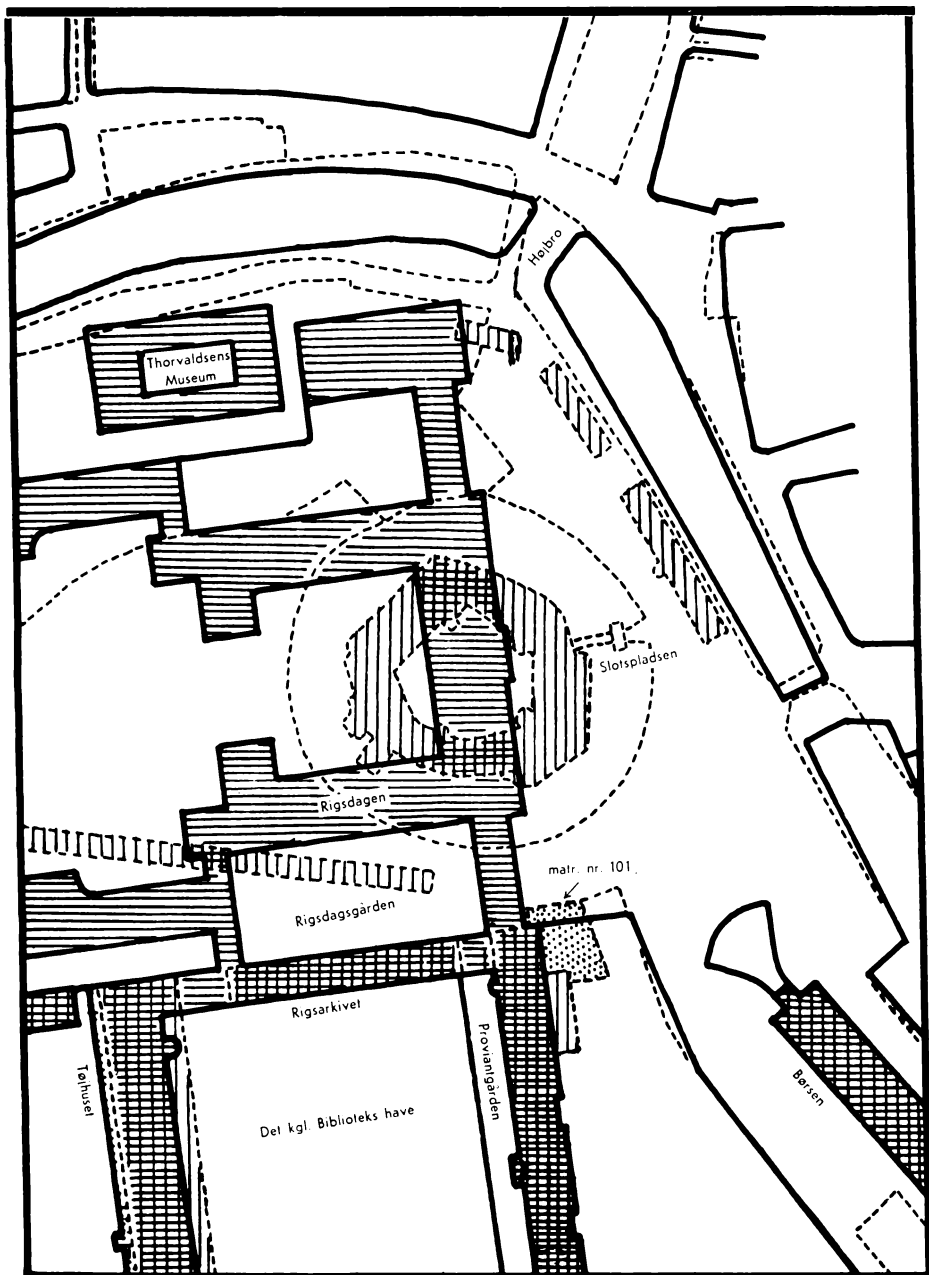

Facaden til fru Mettes grund på Slotsholmen (matr. nr. 101) sommeren 1966.

i næsten 50 år knyttet til Københavns universitet og tilhørte videnskabeligt og kulturelt et københavnsk lærdomsmiljø, der på fundamental vis prægede hans liv og gav det indhold. Både fru Mette og han havde i dette borgermiljø en kreds, der gav dem venner og indflydelse. Deres ægteskab må ikke ensidigt bedømmes ud fra Jón Ólafssons pebersvendesynspunkt. Skønt barnløst rummede ægteskabet både glæder og fordele for dem begge, og der var, trods aldersforskel og meget andet, interesser nok til at knytte de to mennesker sammen i mere end 20 år.

Og de fandt på et tidligt tidspunkt i deres ægteskab deres glæde ved at bestemme, at alt, hvad de måtte efterlade sig, skulde gå til at bevare ægtemandens livsværk for eftertiden.

Og de har på mere end én måde ydet deres bidrag til det danske monarkis vækst.

Udsnit af kort over Strand kvarter. Den vandret skraverede situationsplan betegner det nuværende Christiansborg med Thorvaldsens Museum, Slotskirken, Rigsdagsgården, Rigsarkivet, Det kgl. Biblioteks have og Proviangården. Det gamle kort fra 1689 er indtegnet med stiplede linjer, med Københavns slot i centrum og fru Mettes matr. nr. 101 syd derfor.

NOTER

1. Især Finnur Jónsson Árni Magnússons levned og skrifter I-II, Kbh. 1930.
2. optrykt af E. C. Werlauff i Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed III, s. 1-51 + tillæg, Kbh. 1836.
3. AM 437, fol., optrykt med senere bemærkninger i Levned og skrifter I, 2, s. 8-47.
4. Werlauffs udg. s. 28 med Werlauffs fodnote: »Den 14de Januar 1702 skrev Arne Magnussen til Torfesen [jf. Kålunds udg. Arne Magnusson Brevveksling med Torfæus, Kbh. 1916, s. 362-63], at han ikke saasnat tænkte paa Giftermaal, og heller ikke vidste, om et saadant Forhold vilde gjøre ham lykkeligere, end han dengang var. Maaskee var det en Forudfølelse af hvad der i denne Stand ventede ham, thi ægteskabelig Lykke faldt ikke i hans Lod. Hans Kone, norsk af Fødsel, var meer end 10 Aar ældre end han selv; han havde været kiendt i Huset, medens den første Mand levede, og de boede paa den dengang bebyggede Slotsplads. Imidlertid vilde, uden de 6000 Rdl. han fik med dette sit »Huuskors«, som hans Biograph nedenfor kalder hende, eller med en yngre Ægtefælle ved Siden, hans Samlinger tilsidst vel have deelt Samlingers almindelige Skiebne efter Eierens Død, og hans Navn aldrig være blevet foreviget ved det Magnæanske Legat.«
5. Levned og skrifter I, s. 59-60. A. M. var kun fyldt 45 år, da han blev gift.
6. Finnur Jónsson Ævisaga Árna Magnússonar (1663-1730), Safn Fræðafjelagsins VIII, Kbh. 1930, s. 67.
7. bd. XV, s. 230.
8. Arne Magnusson - Den store håndskriftsamler, Kbh. 1963, s. 25, 46f., 50f.
9. Íslendingar í Danmörku fyr og síðar, Rvík 1931, s. 69-70: »Árið 1709 hafði Árni gengið að eiga velfjáða söðlasmiðsekkju, *Mette Fischer*. Var hún 10 árum eldri en Árni og komin á sextugs aldur, var hjónaband þeirra eðlilega barnlaust og fer tvennum sögum af hjúskaparláni Árna prófessors«.
10. Saga Íslendinga VI, Rvík 1943, s. 86 f.: »Þess er að geta um einkahagi Árna, að hann hafði í utanför sinni, 1708-9, kvænzt konu norskrar ættar, *Mettu Fischer*, sem var ekkja eftir þýzkan söðlasmið. Var Árni þá meira en hálf-fimm tugur og hún að minnsta kos(t)i 10 árum eldri en hann. Heldur varð hjónabandið erfitt, sem vænta mátti. Hins vegar var konan auðug, svo að Árni fekk sinnt hugðarefnum sínum, án þess að hafa áhyggjur fyrir framtíðinni, og um afkvæmi var auðvitað ekki að ræða«.
11. Íslenzkar æviskrár I, Rvík 1948, s. 63a: »Kona (16. maí 1709): *Metta Fischer* (10 árum eldri en hann, d. 15. sept. 1730), ekkja eftir konunglegan söðlasmið, sem var þýzkur að ætt, sjálf var hún norsk. Með henni fekk Árni auð mikinn«.

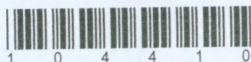
12. udgaven s. 27–28, hvor det hedder: »Áður hafði hann kvænt sig, í næstu siglingu frá Íslandi áður, nefnilega anno 1709. Konan hjet Mette Fischers norsk að kyni, sem þá var ekkja eftir þýskan mann nokkurn, sem verið hafði kóngsins reimsníðari. Þeirra kunningskapur dróst svo saman: þau bjuggu á slots plátsinu, þá hið gamla fyrra slot stóð. Það var litið, kringlótt og hvítt utan, með vatnsgroff í kring, og brú til að ganga staðarmegin. Það ljet Christján sjötti [!] taka í burt, hjer um anno 1730 og byggja það merkilega slot, er nú stendur þar. Til þessa fólks var ass. Árni vanur oft að ganga inn og drekka thee á morgna um leið og hann gekk ofan á arkívið. Hún varð ekkja, og fjekk Árni hennar. Eg meina það verið hafi 1709, áður en hann fór til Íslands í síðasta sinni. Jón Torfason gjörði þar um brullaupsvers fult af kýmni og óhugnaði. Hún lifði einu ári lengur en Árni og var hjá kóngsins skradara Bromondt með 400 rixdala meðgift árlegri og sljettum dal til handpeninga á hverri viku, og var þá komin undir áttæðisaldur, og því varð þeim engra barna auðið. Sinn fyrra mann aðstoðaði hún með peningum, þá hann var sveinn og máske eins Árna síðan, þá hún var ekkja orðin. Ass. Árni sagði mjer, að sjer hefði verið lofaðir með henni 9000 rixdalir, en kvaðst ei fengið hafa nema 6000. Hún hafði samt sem áður sín peningamök við ýmislegt fólk, eftir það þau voru saman komin. Var hún stundum prettuð með órjettum obligationum, og þá ljet hún mann sinn Árna það fyrst vita og átti því torvelt að koma sumu í lag, en sumt misti hann gjörsamlega. Þau höfðu Árni og hún áður fengið konglegt leyfi til facultatem testandi á sinu gótsi, hvert sem lengur lifði, til guðlegrar eður hverrar annarar gagnlegrar brúkunar. Það bref skrifaði eg hjá honum eftir borgar brunann, um veturinn anno 1729, þá hann var til herbergis í Straagaden í Numerne. En það kónglega leyfi er útgefið 1709, þann 29.júní.«
13. Studier over Kjøbenhavns Befolkningsforhold i det 17. Aarhundrede, særlig omkring Aaret 1660. Historisk Tidsskrift, 6. række, 2. bd., Kbh. 1889–90, s. 251 og 255.
- 14–15. Jf. Dansk Biografisk Leksikon.
16. Jf. fx Samling af Bestemmelser vedkommende Det Arnamagnæanske Legat, Kbh. 1892, s. 2.
17. Her at ville udlægge »min gode S(a)l(ige) Mand« som Arne Magnusson, sådan som fx den islandske højesteretssagfører Sigurður Ólason har gjort det i en artikel i Berl. Tid. 26–4–1966, jf. hans bog Yfir alda haf, Rvík uden år, s. 133ff., er naturligvis uden logisk, sproglig eller juridisk baggrund. Jf. Viggo Starcke Mette Magnussons testamente i Berl. Tid. 3–5–1966.
18. Arne Magnussons private brevveksling, Kbh. 1920, s. 409.
19. cit. loc., s. 508.
20. 1704, Personalhist. Tidsskrift, 9. rk., 2. bd., Kbh. 1930, s. 231.
21. Landsarkivet, Kbh.
22. jf. bl.a. C. Nyrop Den danske Enevoldsmagt og Lavene, Kbh. 1909, s. 134 og R. Berg Sadelmagerlavet i København, Kbh. 1910.
23. udgivet af E. Marquard i Kjøbenhavns Borgere 1659, Kbh. 1920, s. 51ff.
24. ibidem s. 52a, jf. s. 118b.

25. matr. nr. 12, tilskødet Mathias Jensen remsnider 30-6-1690 og 1728 ejet af dennes eftermand Hans Henrik Reis remsnider, således H. U. Ramsing Københavns Ejendomme 1377-1728, bd. I, Kbh. 1943, s. 25 og Københavns Huse og Indvaanere efter Branden 1728, Kbh. 1906, s. 112.
26. Landsarkivet, Kbh.
27. jf. fx Dansk Biografisk Leksikon bd. VII, s. 53ff., Københavns Huse og Indvaanere efter Branden 1728, registret s. 436 a-b, og Otto Fr. Arends Stamtavle over Slægten Fischer fra Bryrup, Kbh. 1934. Ingen af de sidstnævnte sted forekommende bærere af navnet Mette (Jensdatter) Fischer kan dog af kronologiske grunde komme på tale. Heller ikke den hos Christopher Giessing Nye Samling af Danske, Norske og Islandske Jubel-Lærere III, 1, s. 348, tab. II nævnte Mette Fischer (datter af Thomas Fischer, der var født i Königsberg, nedsatte sig i Skanderborg og efterlod sig 7 børn). Hun var gift med Henrich Allers i Kbh. og døde 1675 i Silkeborg.
28. Københavns Borgerskabsregister 1699-1723 på Stadsarkivet nævner 1708-15 fem forskellige næringsdrivende ved navn Fischer i Kbh.
29. Priv. brevveksling, Kbh. 1920, s. 282, 285 og 503, AM 453, fol. og 442, fol.
30. jf. Den danske Postetat 1624-1927 ved Fr. Olsen, ms., Kbh. 1929, s. 97.
31. som Arne Magnusson øjensynlig kendte gennem sin velynder Matthias Moths søster, Christian V.s elskerinde, Sophie Amalie Moth (1654-1719), der havde vist Krog sin bevågenhed.
32. Priv. brevveksling, s. 278.
33. Brevveksling med Torfæus, Kbh. 1916, s. 226.
34. Priv. brevveksling, s. 204.
35. på Landsarkivet i Kbh.
36. s. 52a.
37. ibidem s. 118 b (9-10-1659).
38. H. Friis-Petersen Studenterne ved Københavns Universitet 1611-1667 (Ny kgl. saml. 3729, 4to og Hdskr. nr. 502,1, Statsbiblioteket, Århus), s. 208.
39. S. V. Wiberg Dansk Præstehistorie, bd. 2, s. 173.
40. H.C. Roede Uddrag af Kancelliets Registranter ang. Vielser, Daab og Begravelser Personalhist. Tidsskrift 6. r., 6. bd., s. 296. Mette Hansdatter Switzer er muligvis den samme som (eller i familie med) den »Mette, afgangne Nicolaj Switzers«, der opnår skattelindring for brandlidte i Badstuestræde 30-11-1686 (O. Nielsen Københavns Diplomatarium VII, s. 151-52), også nævnt 30-10-1689 »Nicolai Sviders enches huus« under Vimmelskafftedt (KD III, s. 684). Den første mand har levet ved takseringen maj-juni 1661, her nævnt under Skueboderne »Nicholai Zwietzer Copersmed« (KD I, s. 740).
41. Danmarks Kirker, udgivet af Nationalmuseet bd. 1, Kbh. 1945-58, s. 588.
42. E. Marquard Københavns Borgere 1659, Kbh. 1920, s. 148.
43. »bewaanes af Her Jen(n)s Fisker« KD I, s. 729, 766 og II, s. 808.
44. KD VI, s. 612.
45. H.C. Roede Uddrag af Danske Kancellis Registranter. Kgl. konfirmerede Testamenter o. 1. Spt. 1699-1706, Personalhist. Tidsskrift 9. r., 2. bd., s. 242,

- Gerhard Treschow Danske Jubel-Lærere, Kbh. 1753, s. 295 og H.Friis-Petersen Studenterne ved Københavns Universitet 1611–1667, s. 208.
46. F.R. 61/1705, 2, dat. 16-2-1705, Rigsarkivet.
 47. Priv. brevveksling, s. 295-98.
 48. ibidem s. 286 og 291, 287, 291.
 49. ibidem s. 296, 298.
 50. jf. note 12.
 51. Dansk Biografisk Leksikon X, s. 143 f. Der henvises én gang for alle til dette værk for de fig. personers vedkommende.
 52. H.U.Ramsing Københavns Ejendomme 1377–1728, Kbh. 1943 ff., bd. II, s. 70–71.
 53. jf. 17690 (5-10-1706) Forestilling over en ansøgning fra kgl. remsnider Wichmand, der for sit helbreds skyld skal rejse til Hamborg, om et »Pas paa 2 Borgerheste«.
 54. Priv. brevveksling, s. 297–98.
 55. ibidem s. 290–91.
 56. Majestæten tager fejl, Hans Wichmann var aldrig ejer af gården.
 57. Henrich Oksen, der var ejer af matr. nr. 99 (der lå syd for fru Mettes matr. nr. 101), og som 10-7-1715 skødede denne ejendom til Frederik IV., jf. Ramsing cit. loc. s. 70.
 58. Kjøbenhavns Diplomatarium VIII, s. 300–301.
 59. Kronens Skøder bd. 3, Kbh. 1941, s. 480–81.

AARHUUS STIFTSBOGTRYKKERIE A/S 1168

DIS-Danmark

1 0 4 4 1 0